

KIRKENS FRONT - EN INDSATS UNDER BESÆTTELSEN *af Johs. Langhoff*

For de fleste af Johannes Dragsdahls mange venner vil hans navn først og fremmest være knyttet til Søtoftegård og det særlige højskolearbejde her, som han har været sjælen i gennem en menneskealder.

Men for nogle af os er der andre associationer, der dukker op i forbindelse med navnet Dragsdahl, og så skal vi helt tilbage til besættelsestiden.

Mit første rigtige møde med ham fandt sted engang i sommeren 1943. Vi havde nok set hinanden nu og da, for vi var begge teologiske studenter i København, men noget nærmere bekendtskab var det ikke blevet til. Så dukker Dragsdahl op en dag på Regensen, hvor jeg dengang boede, og fortæller, at han har taget initiativ til udgivelse af et illegalt blad, "Kirkens Front", og at han gerne vil have mig med i den lille gruppe, der står for bladet.

Med entusiasme udvikler han for mig, hvor nødvendigt det er med et sådant blad i den aktuelle situation, og jeg må give ham ret: Der er behov for et organ, der kan bringe de nyheder fra kirkelivet både herhjemme og i udlandet, som Kristeligt Dagblad er afskåret fra at bringe på grund af censuren, og der er ikke mindre behov for et blad, hvor man kan tage stilling til de aktuelle problemer udfra et kristent grundsyn.

Det blev indledningen til et nært samarbejde omkring "Kirkens Front", hvor vi var en forholdsvis lille kreds af studerende fra forskellige fakulteter, der følte udgivelsen af "Kirkens Front" som en fælles opgave. Men det var Dragsdahl, der var sjælen i foretagendet, og det var også ham, der skrev hovedparten af artiklerne, specielt i den første tid. Men iøvrigt tog vi fat i fællesskab, hvor der var behov for det, både med redaktion, duplikering og forsendelse.

Da "Kirkens Front" begyndte at udkomme, var der i kirkelige kredse ikke nogen entydig holdning til de aktuelle spørgsmål - så lidt som i den øvrige del af befolkningen. Vi havde stadig samlingsregeringen, der søgte at "klare ærterne", som Hal Koch udtrykte det. Og vi havde en modstandsbevægelse, som regeringen mere eller mindre klart advarede imod, men som greb stadig mere om sig. Hvordan skulle man forholde sig til sabotagen, der begyndte at sætte sit præg på hverdagen? Og hvordan skulle man fra kirkens side forholde sig til de statslige myndigheder, når de gang på gang for at undgå "norske tilstande" følte sig foranlediget til at bøje sig for tyske krav - når kirkeministeriet f.eks. forbød omtale af den norske kirkekamp?

Det var nogle af de mange spørgsmål, der trængte sig på, og Dragsdahl havde, under pseudonymet Uffe Brand, taget dem op i en lille duplikeret pjece med titlen "Hvor står Kirken?". Heri havde han også skildret modsætningen mellem kristendom og nazisme og belyst den med en række citater fra begge sider.

Nu skulle spørgsmålene behandles løbende i "Kirkens Front", og desuden var der andre opgaver, der trængte sig på. I det første nummer af bladet formulerede Dragsdahl formålet på følgende måde:

"Vi føler det som vor opgave at give en så fyldestgørende månedlig oversigt over tidens vigtigste begivenheder som muligt, og behandle de opståede ideologiske konflikter i større artikler, ligesom vi agter at aftrykke betydningsfulde artikler o.lign. fra udlandet. Ganske særligt vil vi lægge vægt på at holde den danske kirkes præster underrettet om begivenheder i andre landes - specielt Nordens - kirker".

Helt naturligt havde præsterne en central placering, når det gjaldt kirkens holdning. Der var allerede på det tidspunkt opstået adskillige konfliktsituationer mellem præster og både danske og

Kirkens Front – en indsats under besættelsen

tyske myndigheder, og i det første nummer blev der derfor bragt en oversigt over en del af disse konflikter, der kun var kendt i begrænsede kredse, så de kunne mane til eftertanke og afklaring, evt. til inspiration.

Det var derfor vigtigt, at "Kirkens Front" kom ud til alle præster, og det blev muliggjort gennem økonomiske bidrag fra "Frit Nordisk Forlag", som Dragsdahl havde knyttet forbindelse til, og som vi iøvrigt havde et fint samarbejde med hele besættelsestiden igennem. Det giver mig anledning til at fremhæve en forbløffende evne, Dragsdahl havde, til at få kontakt med mennesker og få dem overbevist om, at her var noget, de måtte være med i på den ene eller den anden måde. Hvis han ikke havde haft den evne og sin begejstrede frimodighed, var "Kirkens Front" ikke blevet til det, den blev. Det gjaldt både, når der skulle skaffes penge, når der skulle organiseres papir, findes frem til lokaler til duplikering og senere trykkerier, der ville påtage sig den risikable opgave at trykke bladet, og når der skulle hverves mandskab til konvolutskrivning, transport og forsendelse.

Det var en blandet landhandel at stå som udgiver af et illegalt blad. Der var en masse tandhjul, der skulle snurre og helst falde i hak med hinanden. Og så måtte arbejdet jo udføres forskellige og tit skiftende steder i byen. Men Dragsdahl for omkring på sin cykel og fik tingene til at fungere.

Ikke mindst vigtigt var naturligvis redaktionsarbejdet. Det "verdslige" informationsstof var ikke det vanskeligste, for der havde vi den daglige illegale "Information" som kilde, og den var fantastisk pålidelig. Det kirkelige nyhedsstof herhjemme fra, om præsters protester mod overgreb, arrestation af præster og andre kirkeligt engagerede o.s.v., var det naturligvis også vigtigt, at "Kirkens Front" kunne bringe så pålideligt som muligt, og her fik vi en værdifuld hjælp fra PUF (Præsternes uofficielle Forening) med provst Rald og Th. Glahn som topfolk. De fik indberetninger fra hele landet og lod dem gå videre til "Kirkens Front", når de fandt det forsvarligt.

Nyhederne om kirkelivet i udlandet fik vi fra Sverige via de illegale ruter over sundet, og der var stof nok, som Kristeligt Dagblad ikke havde mulighed for at trykke, særlig om kirkerne i de andre besatte lande, i Tyskland og i Sovjetunionen. Så det gjaldt bare om at få det bearbejdet og offentliggjort i "Kirkens Front".

Men så var der de principielle artikler. Nogle af dem i relation til aktuelle begivenheder kunne vi selv skrive, og det var nok mest Dragsdahl, der skrev dem. Men andre artikler ville vi gerne have så kompetente og erfarne folk som muligt til at skrive. Det kunne være teologer som professor Skydsgård og professor Søe eller politikere som Arne Sørensen. Også her gik Dragsdahl på med krum hals, opsøgte den pågældende, forklarede ham, hvilket emne der brændte på, og hvorfor vi netop ville bede ham skrive artiklen. Og han fik næsten aldrig nej.

Adskillige gange er jeg blevet spurgt, når der i de senere år er blevet samlet historisk materiale om kirken under besættelsen, hvem det var, der skrev artiklerne i "Kirkens Front", og jeg har været i den - lykkelige? - situation, at jeg har måttet svare: Det ved jeg ikke, og har jeg vidst det engang, så har jeg glemt det. Næsten alle artikler fremkom jo af gode grunde anonymt i bladet, og for læserne var det indholdet, der var afgørende, ikke forfatteren. Men naturligvis var det af betydning for kvaliteten, at vi i mange tilfælde fik virkelige kapaciteter til at skrive, og Dragsdahl var altså god til at "kapre" dem.

Et af de spørgsmål, der gang på gang måtte tages op, var vort forhold til Tyskland og tyskerne efter krigen. Stemningen overfor tyskerne var jo ganske forståeligt præget af en sådan modvilje, at det stærkt nærmede sig had, og jo voldsommere deres overgreb blev, des mere greb hævnfølelsen om sig. Derfor måtte "Kirkens Front" gribe om nælden, og det skete allerede første gang i en forsideartikel i efteråret 1943. Hvem der har skrevet den, ved jeg ikke - jeg gætter på forskellige, men det kunne for så vidt også godt være Dragsdahl. Artiklen begynder:

Kirkens Front – en indsats under besættelsen

"Den umiddelbare følelse overfor Tyskland i alle de besatte lande er had. En brændende hævnfølelse fylder alle de undertrykte folkeslag, og hvorsomhelst i Europa drøfter man hårde og konsekvente hævnplaner overfor et nederlagets Tyskland. Mange kristne mennesker er dermed kastet ud i alvorligt dilemma. Umiddelbart drages de med ind i hadet, men samtidig ved de, at hermed ødelægges alt det, som kristendom ellers skulle medføre og forpligte til. Det drejer sig her om, at vi finder frem til samtidig virkeliggørelse af retsudøvelse og medmenneskelighed. Hadet og hævnen må civiliseres gennem streng retsforfølgelse af de tyskere og quislinger, som har begået de mange hæslige forbrydelser i nazismens navn i disse år... Men underforudsætning af, at denne retsforfølgelse går sin gang, må alt, hvad der kalder sig kristent i Europa, åbne sig mod det tyske folk ... "

I senere artikler om det samme emne tales der endnu klarere og stærkere om behovet for forsoning, samarbejde, genopbygning og tilgivelse, når krigen er forbi, samtidig med at man går ind for et nødvendigt retsopgør. Men jeg har taget dette tidlige citat med for at vise, at "Kirkens Front" lige fra begyndelsen havde sin egen profil, præget af det kristne grundsyn.

Bladet ville markere en front, ikke mod Tyskland eller tyskerne som sådan, men mod nazismen og de overgreb, Hitlers Tyskland i nazismens navn gjorde sig skyldig i, ikke blot i Danmark, men overalt.

I øvrigt så "Kirkens Front" det naturligvis som en vigtig opgave at offentliggøre biskoppernes hyrdebrev og andre betydelige udtalelser, som den legale presse var afskåret fra at bringe, således at de på den måde blev kendt i videre kredse, og der er ingen tvivl om, at det havde en ikke uvæsentlig betydning for opinionsdannelsen både i kirkelige kredse og i offentligheden.

For alle illegale blade var det vigtigt at nå ud til så vide kredse som muligt. Det gjaldt også "Kirkens Front". Det begyndte med et oplag på omkring 3.000, hvoraf en væsentlig del gik til præsterne. Men meget hurtigt steg oplagstallet, der sendtes pakker med blade til mennesker landet over, som fordelte dem, og der tryktes ekstraoplag af bladet forskellige steder, så man til sidst nåede helt op på 35.000 eksemplarer. Det betød også, at de kristeligt begrundede synspunkter, bladet markerede på spørgsmål, alle var optaget af, havde mulighed for at øve indflydelse på mange andre end "kirkefolket" i snævrere forstand.

Samtidig voksede naturligvis Gestapos og de danske nazisters interesse i, hvem der mon stod bag. Bladet "National-Socialisten" mere end antydede, at Københavns biskop havde en finger med i spillet, men hvor meget man egentlig nåede at få opsnuset om "Kirkens Front", lever vi endnu i dag i lykkelig uvidenhed om.

En tidlig morgen i foråret 1944 dukkede Gestapo op på Studentergården for at arrestere Dragsdahl, men han var lykkeligvis den nat blevet ude hos mig, efter at vi om aftenen havde drøftet forskellige spørgsmål, så de fik ham ikke. Og så begyndte en periode, hvor han måtte opholde sig "under jorden" forskellige steder og under forskellige navne, men stadig i fuld aktivitet på det illegale område, først og fremmest med "Kirkens Front".

Det var en travl tid. Oplaget steg måned for måned, fordi der var stadig større efterspørgsel efter bladet. Og nyhedsmængden voksede, så det blev nødvendigt at udsende en ugentlig nyhedstjeneste, mens "Kirkens Front" fik mere tidsskriftkarakter. Og fra Sverige kom så meget godt udlandsstof, at vi fandt det nødvendigt med en månedlig "Kirkelig Pressetjeneste", der bragte dette materiale, og det sendtes til ledende kirkefolk foruden til de øvrige illegale blade, senere hen også til samtlige præster.

Dragsdahl var i ustandselig aktivitet. Jeg husker, da han boede i en lejlighed ude i Guldbergsgade, hvordan vi altid kunne høre, hvor han var, når vi gik op ad trappen, for skrivemaskinen gik for fuld fart - han sad gerne med den på skødet og skrev.

Kirkens Front – en indsats under besættelsen

Men det var også en enerverende tid med mange arrestationer, sommetider også i betænkelig nærhed af "Kirkens Front". Og i november måtte Dragsdahl både for sin egen og for andres skyld tage turen til Sverige. Det var bestemt ikke med sin gode vilje, han forlod landet. Men som situationen var, måtte det være det bedste.

Og det viste sig også, at der var god brug for hans indsats i Sverige. Dels sørgede han for, at vi fik meget godt materiale sendt over sundet til brug både i "Kirkens Front" og i pressetjenesten, dels tog han initiativ til, at der blev udgivet et kirkeblad for de mange danske flygtninge i Sverige med titlen "Dansk Kirke", dels redigerede han et blad med kirkelige nyheder fra hele verden, der kom i en svensk og en dansk-norsk udgave under navnene "Kyrko-Nyheter" og "Kirke-Nytt". Og endelig samlede han nyheder fra Danmark i en særlig pressetjeneste, der sendtes til fremtrædende svenske kirkefolk og til den svenske presse.

I hvilken grad Dragsdahl var impliceret i den danske udgave af biskop Aulens udmærkede bog om "*Kirken og Nationalsocialismen*" (med titlen "*Andagtsbog for Hjem og Skole*" trykt på forsiden!), ved jeg faktisk ikke, men det var i hvert fald ham, der sørgede for, at vi fik den sendt over sundet, og da både papir og trykning var betalt af danske i Sverige, kunne hele indtægten ved salget gå til "Kirkens Front".

Da krigen så var forbi i maj 1945, kom Dragsdahl hjem, og vi var lykkelige over at kunne mødes igen. I første omgang regnede vi med, at nu var "Kirkens Front"s tid forbi. Men inden længe blev vi klar over, at der nok alligevel var brug for bladet til behandling af de mange nye problemer, som efterkrigstiden rejste. Og Dragsdahl blev igen hovedpersonen i arbejdet med det nu legale tidsskrift. Det var han i nogle år, til jeg havde fået min eksamen. Så byttede vi roller i en periode, for at også han kunne få sin teologiske embedseksamen. Den fik han i 1949, hvorpå han påny overtog redaktionen, og af forskellige grunde kom vi i de følgende år mere på afstand af hinanden.

Jeg blev foruden at være præst stærkt engageret i det økumeniske arbejde, og Dragsdahl blev optaget af "det nye verdensbillede", og i 1955 fik han, efter at have været præst i nogle år, højskolen på Søtoftegård op at stå. Her fik han sin egentlige livsgerning, og gennem den har han fået stor betydning for mange mennesker.

Men for mig og ikke så få andre er Dragsdahls navn ikke mindre knyttet sammen med "Kirkens Front", og selv om den slags hverken kan eller skal måles, så tror jeg, at den indsats, han ydede med dette blad, ikke har været mindre væsentlig, selv om den kun kom til at optage få år af hans liv.

Derfor er det mig en glæde med disse linier, som måske kan vise en del læsere en side af Dragsdahls liv, som de ikke kender så meget til, at ønske Dragsdahl til lykke med tak for, hvad han med "Kirkens Front" kom til at betyde for både kirke og folk i en afgørende periode i vort lands historie.

-

Dette er et biografisk kapitel (s. 94-99) fra festskriftet "Sandheden tro i kærlighed", der blev udgivet i anledning af Johannes Dragsdahls 70-års fødselsdag. Skrevet af Johannes Langhoff.

Cand. theol. Johannes Langhoff, f 1920, har været journalist ved Kristeligt Dagblad i flere perioder. Han var præst ved Københavns Domkirke i 1943-49, i 1949-52 i Egesborg, og i 1952-80 atter ved Københavns Domkirke. I 1952-71 var han samtidig sekretær for Folkekirkens mellemkirkelige Arbejde, og har i mange år været medlem af Kirkernes Verdensråds Centralkomite. Desuden har han i flere perioder været formand for Folkekirkens Mellemkirkelige Råd og bestyrelsesmedlem i flere forskellige organisationer. Johannes Langhoff og Johannes Dragsdahl arbejdede sammen under besættelsen, bl.a. omkring det illegale blad, Kirkens Front.

Må kun citeres med udtrykkelig kildeangivelse.